

LLn Manifest

Kažu da je svijet zahvatilo "veliko kvarenje običaja". I često se može čuti kako su u zadnjih par desetljeća mnoge lijepe tradicije i nepisana pravila dobrog ponašanja i ukusa nepovratno nestale i prepustile mjesto nekim drugim konvencijama koje bi svaki normalan čovjek smatrao neprimjerenim, nedoličnim ili moralno dvojbenim. Radi li se ovdje samo o ubrzanom tempu promjena u međuljudskim odnosima i pogledu na svijet naših suvremenika ili o jednom novom fenomenu karakterističnom za ova naša moderna odnosno postmoderna vremena teško je reći, no da se događaju neke promjene i to uglavnom promjene na gore, sasvim je izvjesno.

Primjeri ovakvih, često iznenadnih obrata susreću se i na području razvoja i primjene informatičkih tehnologija, čija povijest seže jedva pola stoljeća unazad, dok značajniji zamah obuhvaća i poprilično kraće razdoblje. Tako je prema riječima R. Stallmana, gurua GNU/Linux zajednice, utemeljitelja Free Software Fundacije i začetnika GNU projekta, još prije dvadesetak godina bilo posve normalno da programeri međusobno razmjenjuju izvorni kod svojih programa, proučavaju ga, mijenjaju i prilagođavaju vlastitim potrebama. Danas se, opet prema njegovim riječima, a što znamo i sami, ljudi obično čude kad čuju za ideju slobodnog softvera, a mnogima se ta ideja baš i ne sviđa. Velikoj je većini posve normalno da se programi štite zakonom o autorskim pravima i da se korisnicima onemogućava uvid u njihov izvorni kod, tako da danas gotovo nitko od nas više ne zna na koji način i što uopće rade programi koje smo instalirali na svoje računalo. Ta vrsta neznanja također je postala normalnom. I čini nam se normalnim što smo uglavnom nesvjesno ili ne misleći dopustili da nam se oduzmu neka "prirodna" prava - pravo programera da javnosti obznanе sve pojedinosti svoga rada na nekom softverskom produktu, kao i pravo korisnika softverskog produkta da budu upoznati sa tim pojedinostima kako bi ga mogli primjenjivati što efikasnije. Dakako da bismo mogli i proširiti kontekst ovog problema i govoriti o pravu da u "javnost" iznesemo sve što znamo i želimo obznaniti, odnosno pravu da dobijemo potpunu i točnu informaciju o svemu što nas zanima, a što ne zadire u neke "dublje" osobne ili društvene interese, kao i o pravu da slobodno raspoložemo stvarima koje smo napravili, nabavili ili kupili, pravima koja su uostalom zajamčena ustavom svake demokratske zemlje, no o tome na nekom drugom mjestu.

GNU projekt je nastao kao reakcija na ovu, i još neke druge tužne činjenice, uglavnom one vezane uz informatičke tehnologije. Cilj je GNU projekta (GNU je kratica od 'GNU's not UNIX') razviti operativni sustav koji sadrži sve komponente potrebne korisnicima u standardnoj osobnoj ili poslovnoj primjeni, upotrebljiv na što većem broju današnjih hardverskih platformi, koji bi bio besplatan i slobodan (free/open), gdje ovo drugo znači - (1) programi se mogu slobodno koristiti u bilo koju svrhu, (2) izvorni kod programa je svima dostupan i programi se mogu slobodno mijenjati i prilagođavati vlastitim potrebama, (3) originalne ili modificirane verzije programa mogu se slobodno distribuirati, besplatno ili uz naknadu. Rad na GNU projektu započeo je kao osobna inicijativa R. Stallmana, početkom 1984. i do danas je, uz podršku više tisuća programera-dobrovoljaca iz cijelog svijeta i uz upotrebu slobodnog kernela (jezgra, centralni dio operativnog sustava) nazvanog Linux, koji je razvio finski programer Linus Torvalds i koji se vremenom pokazao dovoljno moćnim i fleksibilnim za svoju svrhu, izgrađen operativni sustav zreo za široku primjenu u osobnoj i poslovnoj praksi. Brojne distribucije ovog operativnog sustava - Debian, Red Hat, Caldera, Mandrake, SuSe, Slackware, TurboLinux, kao i prva hrvatska distribucija HRID - i njihova popularnost širom svijeta svjedoče o uspjehu koji GNU/Linux projekt ostvaruje u zadnjih nekoliko godina.

Prateći vijesti, događanja i statističke podatke vezane uz primjenu i razvoj slobodnih informatičkih tehnologija ovdje u Hrvatskoj stekli smo dojam da je naša zemlja i na ovom području u velikom zaostatku i to ne samo za "razvijenim" zemljama Zapada već i nekom zemljama koje pripadaju nekim drugim ekonomsko-političkim krugovima (Kina, Brazil). Dok se tamo zapažaju značajni pothvati uvođenja informacijskih sustava baziranih na slobodnom softveru (uglavnom GNU/Linux) u javne i državne službe, kao i u privredne organizacije, kod nas se događa gotovo suprotan trend - uvode se informacijski sustavi bazirani na komercijalnim (uglavnom Microsoftovim) rješenjima ili se sa "starih"

komercijalnih UNIXA prelazi se na još i više komercijalizirane WINDOWSE. Taj trend ukazuje na to da su ljudi koji sudjeluju u donošenju odluka bitnih za razvoj informatike u našoj zemlji uglavnom ili nedovoljno upoznati s mogućnostima i prednostima slobodnog softvera u poslovnoj upotrebi kao i nekim "ekonomskim" i "socijalnim" aspektima orijentacije na slobodni softver, ili ih te stvari iz ovog ili onog razloga uopće ne zanimaju. Uz to, u široj se javnosti uopće ne raspravlja o problemu copyrighta softverskih produkata, o ograničavanju prava njihovih korisnika i načinima prevladavanja takvog stanja (osim povremeno u kontekstu gonjenja i kaznenih prijava protiv ljudi koji koriste nelegalan, uglavnom Microsoftov softver). Stanje u informatičkim časopisima također ne zadovoljava - oni se ovom temom bave povremeno i usputno, i obično na neprimjeren način razmatrajući uvijek i samo "tehničku" stranu problema. A zapravo je apsurdno da zemlje koje zaostaju u informatičkom razvoju i kojima nedostaje novac za veće informatičke projekte ne pokazuju gotovo nikakav interes za korištenje slobodnog i/ili besplatnog softvera (free/non-commercial), premda taj je softver danas velikom dijelom po kvaliteti usporediv s onim komercijalnim.

Takva situacija, odnosno takav naš dojam potakli su nas na osnivanje Udruženja za razvoj slobodnog softvera - Little Lion Free Software Development Group čija je namjera razvijati pakete slobodnog softvera koji bi po našem mišljenju mogao biti zanimljiv i od koristi širem krugu ljudi kojima su informatičke tehnologije nužne u svakodnevnom radu (vidi stranicu Projekti), te pokrenuti propagandnu aktivnost koja bi široj javnosti što više približila fenomen slobodnog softvera i slobodnih informacija uopće - u prvom redu GNU projekt, prikazala njegovo današnje stanje i perspektive, te ukazala i na neke idejne aspekte ovog fenomena. Uvjereni smo naime da su ovi aspekti daleko važniji od tehničkih detalja instalacije, konfiguriranja i korištenja određene vrste softvera i da GNU/Linux treba promatrati u jednom puno širem kontekstu - u kontekstu "borbe za slobodu govora, slobodno širenje znanja i slobodni razvoj tehnologije" (E. Moglen - The dotCommunist Manifesto), i to kao jedan od možda najvažnijih segmenata te borbe jer zbog svoje tehničke važnosti, tehnološke superiornosti i izvanredne sposobnosti adaptacije unutar sustava kojemu je direktno suprotstavljen, posebice s obzirom na pravne i ekonomske aspekte svoga postojanja, već sada predstavlja osnovu na kojoj se mogu ostvariti neke od ovih sloboda, kao i neovisnost o činocima koji te slobode onemogućavaju. S obzirom da se danas već i naše društvo nalazi u procesu preobrazbe u svoju postindustrijsku odnosno informacijsku fazu, što znači da su informatičke tehnologije postale svakodnevnicom vrlo velikog broja ljudi, najrazličitije dobi i životnog interesa, te da one postaju nužno sredstvo mnogih privrednih i društvenih aktivnosti, pitanje odnosa prema fenomenu slobodnog softvera i slobodnih informacija sve više postaje jedan bitan i aktualan općedruštveni problem. Jasno je da je tako složen problem nemoguće riješiti nekim ograničenim pojedinačnim akcijama i da ga nije moguće elaborirati čak ni u okviru jednog sveobuhvatnog teorijskog rada, a kamoli u jednom kratkom i ograničenom tekstu, s obzirom da se na njega nadovezuju brojna druga pitanja - od pitanja informatičke obrazovanosti i obrazovanja, preko pitanja vezanih uz mehanizme donošenja odluka u privrednim organizacijama i državnim ustanovama i participaciju zaposlenika u odlučivanju, pa sve do problema funkcioniranja ekonomskog sustava kao takvog i našeg položaja u tom sustavu. Ovdje bismo samo htjeli ukazati na potrebu stvaranja određene društvene svijesti kao i na nužnost sveobuhvatnog promišljanja ovog problema, te njegovog stavljanja u najširi kontekst našeg svjetonazora i odnosa prema ljudima s kojima živimo. S tim bismo u vezi čitaoce htjeli potaći na upoznavanje i razmišljanje o idejama i filozofiji Free Software/Open Source pokreta izloženim u programskim dokumentima GNU projekta, Free Software Fundacije i sličnih organizacija. Čitaocima za početak preporučamo da prouče dokumentaciju u na web siteu GNU Projekta odnosno Free Software Fundacije (www.gnu.org), osobito dokumente, The GNU Manifesto, GNU/Linux Social Contract, GNU General Public License, The GNU Project, te The dotCommunist Manifesto koji se može pronaći na web siteu svoga autora (emoglen.law.columbia.edu/publications/dcm.html).

Premda je ta filozofija zasigurno nešto "prirodno" i samo po sebi razumljivo, okolnosti u kojima živimo i ukorijenjenost jednog dehumanizirajućeg sustava vrijednosti u osobnoj i društvenoj svijesti kao i ukorijenjenost nekih njegovih materijalnih realizacija našoj socijalnoj okolini čine tu filozofiju ponekad prilično zahtjevnom. No, mišljenja smo da ovaj napor (kao i svi drugi naponi koji se čine u dobroj vjeri) ne može biti uzaludan i da će njegovi rezultati donijeti ne samo "materijalnu" korist (u obliku uštede novčanih sredstava) i nova informatička znanja, već i veliko zadovoljstvo i duhovni

napredak svima onima koji su se odvažili upustiti u ovu informatičku avanturu.

Jasno je da će čisto "tehnički" aspekti ovakve orijentacije - instalacija i konfiguriranje operativnog sustava, te njegovo upoznavanje, kao i privikavanje na rad u nekom od Linux sučelja zahtijevati dosta vremena i truda, osobito kod onih koji su navikli na WINDOWS platformu, jer ovdje se radi o dvije poprilično različite koncepcije. Da bismo korisnicima pomogli u učenju nastojimo na naš site staviti što više prikladne literature - priručnika i knjiga o GNU/Linuxu, posebno onih namijenjenih početnicima (vidi stranicu Download). U svakom slučaju, korisnici trebaju biti svjesni da se i ovdje, kao i u mnogim drugim stvarima u životu, treba suočiti s realnostima "uskih vrata i tijesnog puta" koji nas mogu dovesti do pravog cilja. Čini se da je i sama GNU/Linux filozofija zapravo filozofija "uskih vrata"; njezin "tehnički" aspekt tako postavlja zahtjev da se na početku uloži malo više (odnosno dosta) truda i vremena da bi se kasnije, nakon određenog stečenog iskustva mnogi problemi mogli riješiti relativno lako. To izgleda pridonosi relativno slabijoj popularnosti GNU/Linuxu u segmentu desktop računala, za razliku od Microsoftovih produkata kod kojih je obično početak lak, a sve je kasnije teško ili nemoguće. Naše je mišljenje da takva Microsoftova koncepcija nanosi ne samo izravnu štetu neposrednim korisnicima, već se šteta nanosi i općenito, popularizaciji i širenju informatike, jer se društvena pažnja usmjerava na neke manje bitne probleme i marginalije, dok suštinski problemi, i oni "tehnički" i oni drugi, ostaju prikriveni ili zamagljeni. Štete koje donosi koncepcija vlasničkog (proprietary) softvera, čiji je Microsoft zasigurno najglasniji zagovornik, još su i veće.

Možda je potrebno još jednom naglasiti da slobodno korištenje i raspolaganje GNU/Linux softverom nipošto nije u suprotnosti s domaćim i/ili međunarodnim pravnim normama i da je ta sloboda suština i cilj svih napora koji su uloženi u njegovo stvaranje. Također je možda potrebno naglasiti da ni drugi ciljevi GNU projekta nisu u suprotnosti s pravnim normama ili s principima tržišnog gospodarstva (premda to njegovi protivnici ponekad manje ili više izravno sugeriraju), dapače radi se o borbi za poštivanje zakonitosti i ustavnih načela koja se u uvjetima bezumne trke za profitom krše sve bezobzirnije i očitije. S obzirom na posvemašnju formalizaciju i instrumentalizaciju pravnog sustava kapitalističkih zemalja takve su degeneracije gotovo neizbježne i pravi problem možda i nisu toliko one same koliko nedostatak društvene volje i snage da im se stane na kraj. Dodatni problem leži i u činjenici da su zbog brzine tehnoloških i društvenih promjena mnoga područja života i ljudske djelatnosti, a informatika je tu tipičan i vjerojatno jedan od najznačajnijih primjera, nedovoljno pravno uređena ili ih "upravo uređuju" nedovoljno stručni, kompetentni i moralni ljudi. Stoga zagovaranje ciljeva koje postavlja GNU projekt znači i borbu za poštivanje ljudskih prava, promociju dobrih normi ponašanja u međuljudskim i međunarodnim odnosima, borbu za pravičnu legislativu koja će čovječanstvu omogućiti nesmetani tehnološki i općedruštveni razvoj, te borbu za pravedniji svjetski poredak utemeljen na moralnim zasadama svih društvenih zajednica koje žive na našem Planetu. Napomenimo da se principi GNU projekta vrlo dobro uklapaju u socijalni nauk Katoličke crkve, odnosno društveno-ekonomske koncepcije većine katoličkih (kršćanskih) teoretičara društva, od Tome Akvinskog do onih suvremenih, od principa da "stvari ne treba smatrati samo svojim već i zajedničkim, u smislu da se njima po mogućnosti može poslužiti svatko kome je to potrebno", do zahtjeva za "komunitarnom organizacijom rada" ili težnje da se "besplatno dobije što je moguće više" (J. Maritain, papa Ivan Pavao II - poslanice *Laborem exercens*, *Centesimus annus*). Ovo, kao i još mnoga druga suglasja pokazuju da principi i ciljevi GNU projekta (a oni su u cijeloj ovoj priči najbitniji) ne mogu niti smiju biti samo mrtvo slovo na papiru.

U jednom svom tekstu R. Stallman izražava nadu da će jednog dana ponovno postati normalno da programeri međusobno razmjenjuju izvorni kod svojih programa, proučavaju ga, mijenjaju i prilagođavanju vlastitim potrebama, odnosno da će "software-sharing community" jednom ponovno zaživjeti punim životom. Bez obzira na to radi li se ovdje o konačnom cilju jednog projekta ili o početnom koraku jednog sveobuhvatnog društvenog preobražaja, ovu viziju smatramo dostojnom naše pažnje. Ovaj tekst trebalo bi shvatiti kao poziv da svatko od nas u njezinom ostvarenju dade i svoj doprinos.